

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmana • Ombudsperson Institution

IZVEŠTAJ
NACIONALNOG MEHANIZMA ZA SPREČAVANJE TORTURE
O POSETI U KOREKTIVNOM CENTRU U DUBRAVI

Za: **Gđu. Albulena Haxhiu, ministarka**
Ministarstvo Pravde

G. Arben Vitia, ministar
Ministarstvo Zdravstva

Kopija: **Ismet Krasniqi, generalni sekretar**
Skupština Republike Kosovo

G. Nehat Thaqi, generalni direktor
Korektivna Služba Kosova

G. Milazim Gjocaj, direktor
Odeljenje Zdravstva u Zatvorima

G. Samedin Mehmeti, generalni direktor
Policija Kosova

G. Ismail Dibrani, direktor
Korektivni Centar u Dubravi

G. Habit Hajredini, direktor
Kancelarija Premjera - Kancelarija za Dobro Upravljanje

Priština, dana 22. aprila 2021.godine.

UVOD

U skladu sa članom 135, stav 3, Ustava Republike Kosovo i članom 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Nacionalni mehanizam Ombudsmana za sprečavanje torture posetio je Korektivni centar u Dubravi.

Nacionalni mehanizam Ombudsmana za sprečavanje torture (u daljem tekstu NMST), na osnovu člana 17. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu može da poseti, u bilo koje vreme i bez najave, sva mesta u kojima se nalaze lica lišena slobode, uključujući policijske stanice, pritvorske centre, zatvore, mesta gde se drže stranci lišeni slobode, čiji je boravak u Republici Kosovo u sukobu sa važećim zakonima i koji podležu prisilnom povratku iz Republike Kosovo, kao i psihijatrijske institucije i institucije za socijalnu zaštitu.

Na osnovu ovog mandata, NMST je od 27. februara 2019 do 1. marta 2019. godine posetio Korektivni centar u Dubravi (u daljem tekstu *KCD*).

Cilj ove posete bio je procena poštovanja osnovnih ljudskih prava zatvorenika koja su zagantovana Ustavom Republike Kosovo, važećim zakonima u Republici Kosovo, kao i međunarodnim standardima za zaštitu prava lica lišenih slobode.

Saradnja sa NMST-om tokom posete

1. Tokom posete NMST-a *KCD*-u, osoblje korektivne službe i osoblje Departmana zdravstva u zatvorima (u daljem tekstu *DZZ*) pružilo je monitoring ekipi punu saradnju. Ekipa je bez odlaganja imala pristup svim posećenim mestima. Ekipi su obezbeđene sve informacije potrebne za vršenje zadatka i istoj su omogućeni razgovori sa osuđenim i pritvorenim licima bez prisustva korektivnih službenika ili zdravstvenog osoblja.

Informisanje zatvorenika o njihovim pravima

2. Član 31, stav 2, Zakona br. 04/l-149 o izvršenju krivičnih sankcija (u daljem tekstu *ZIKS*) izričito definiše: “*Prilikom prijema u kazneno popravnu ustanovu osuđeno lice biva obavješeno o pravima i obavezama koje ima tokom izdržavanja kazne, u pisanom obliku. Nepismeno osuđeno lice dobija te informacije usmeno.*” NMST je primetio da su razna obavještenja o pravima zatvorenika postavljena na svim odeljenima paviljona. Takođe, u svim paviljonima *KCD*-a, NMST primetio je da su postavljena jasna obavještenja o besplatnoj pravnoj pomoći tamo gde su postavljeni telefonski brojevi i druga obavještenja, od kojih zatvorenici mogu imati koristi.

Fizičko zlostavljanje

3. Tokom posete ovom centru, NMST nije primio žalbe o fizičkom zlostavljanju ili prekomernoj upotrebi fizičke sile od strane korektivnih službenika. NMST je primetio da je nivo interaktivne komunikacije između korektivnih službenika i zatvorenika bio na zadovoljavajućem nivou.
4. Monitoring ekipa tokom posete intervjuisala pritvorenike koji su bili smešteni u *KCD*, kako bi saznala više o njihovom tretiranju od strane Policije Kosova i o poštovanju njihovih osnovnih prava, od trenutka hapšenja. Svi intervjuisani pritvorenici izjavili su da

ih je Policija Kosova tretirala korektno i profesionalno i da su njihova osnovna prava poštovana.

Žalbe o korupciji i favorizovanje

5. NMST je primio navode zatvorenika za korupciju i favorizovanje koji uključuju ne samo korektivno osoblje već i zdravstveno osoblje. Prema ovim navodima, na osnovu određene uplate novca ili na bilo koji drugi način, zatvorenici mogu imati koristi od povoljnog tretmana u pogledu mogućnosti za rad, porodičnih poseta, privremenog udaljenja iz ustanove, lečenja itd. NMST je takođe dobio niz navoda od zatvorenika da se prema određenim zatvorenicima određenih kategorija postupa favorizovano u odnosu na druge zatvorenike.
6. U vezi sa ovim navodima, direkcija KCD obavestila je NMST kao u nastavku: „*Mi smo u kontinuitetu saradivali Kosovskom Policijom u nekoliko izolovanih slučajeva i s tim u vezi preduzeli smo korake do otpuštanja sa radnog mesta. Takođe imamo nekoliko slučajeva osumnjičenih lica koji su umešani u korupciju, u vezi čega radimo i blisko saradujemo sa Policijom Kosova.*”
7. I ovim izveštajem, ne dovodeći u pitanje da li su takvi navodi istiniti ili ne, NMST smatra da bi direkcija KCD-a i nadležni organi Korektivne službe Kosova (KSK) trebalo da sprovede sveobuhvatne i nezavisne istrage, svaki put kada ima takvih navoda o korupciji i favorizovanju u KCD-u. Dotične vlasti treba da pojačaju njihove napore na suzbijanju ovih pojava preventivnim merama, edukacijom i primenom odgovarajućih sankcija.

Materijalni uslovi

Hrana

8. NMST je primetio da ZIKS propisuje da osuđeno lice ima pravo na adekvatnu hranu za dobro očuvanje zdravlja i snage sa tri dnevna obroka svakodnevno, koji moraju biti različiti i hranljivi. Hrana koja se daje osuđenom licu mora biti prilagođena njegovom uzrastu i zdravstvenom stanju, prirodi posla, godišnjem dobu i klimatskim uslovima i, u meri u kojoj je to moguće, mora biti u skladu sa njegovim verskim i kulturnim zahtevima. Nadalje, zakonom je propisana obaveza da osuđeni dobije hranu koju je odredio lekar.¹
9. NMST primećuje da i Mandelina pravila određuju obavezu vlasti da obezbede zatvorenicima odgovarajuću hranu za njihovo zdravlje kao i vodu za piće tokom čitavog vremena.² U tom smislu, Evropska zatvorska pravila određuju obavezu vlasti da zatvorenicima obezbede dijetalnu hranu, s obzirom na njihovu starost, fizičko stanje, religiju i prirodu njihovog posla. Hrana treba da se pripremi i služi u odgovarajućim higijenskim uslovima, dok voda za piće treba da bude dostupna u svakom trenutku.³ NMST je primio značajan broj žalbi u vezi sa kvalitetom i količinom hrane.
10. Kontrolu hrane vrši zdravstvena služba uzimanjem uzoraka koji se nadgledaju 72 sata, kao i staranje o kvalitetu hrane na osnovu dnevno-nedeljnog menija i dijetetske hrane.

¹ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 39, stavovi 1 i 2’.

² Mandelina pravila, Pravilo 22.

³ Evropska zatvorska pravila, pravila 22.1 do 22.6

Dana 24. marta 2021.godine, NMST je tražio komentare DZZ-a u vezi sa žalbama zatvorenika na kvalitet i količinu servirane hrane.

11. Dana 25. marta 2021. godine, DZZ je obavestio NMST da inspekciju kuhinje vrši lekar i da se uzorci hrane uzimaju svakodnevno i čuvaju na sigurnom mestu. U ovom saopštenju se dalje navodi: „Što se tiče kvaliteta uzorka, bilo je slučajeva kada je lekar pisao izveštaj i tražio povećanje kvaliteta, ali uslovi skladištenja hrane, higijena, serviranje i čuvanje uzoraka i dalje su važni, što je stalno pod nadzorom i možemo reći da do sada u Zavodu nismo imali masovno trovanje hranom.“
12. NMST je primetio da na osnovu preporuke lekara 9 zatvorenika treba da dobiju dijetalnu hranu. NMST je, kontrolom dokumentacije, primetio da se zatvorenicima pruža dijetalna hrana prema lekarskoj preporuci.

Kuhinja KCD-a

13. Tokom posete kuhinji, NMST je primetio da su radom angažovani 2 kuvara i 15-20 zatvorenika. Angažovana lica u kuhinji, uključujući ovde I zatvorenike, nemaju sanitarne knjižice, što je za NMST ozbiljna briga. NMST je primetio da su uređaji u kuhinji veoma zastareli, otprilike 20 godina i da često pojavljuju tehnički problemi, neki uređaji u kuhinji nisu u funkciji. NMST je takođe sa zabrinutošću primetio da u kuhinji nema dovoljno sredstava za dezinfekciju i rukavice. Osoblje kuhinje procenjuje da je s obzirom na to da se u ovoj kuhinji tokom dana priprema 1000 obroka, potrebno povećati broj osoblja.
14. NMST je primetio da je skladište u kojem se dugoročno čuva hrana bilo u dobrom stanju i da ima uslove potrebne za skladištenje hrane i da nema vlage. Nisu pronađeni proizvodi kojima je istekao rok trajanja. Tokom posete skladištu, NMST je primetio da način na koji se koristi lift predstavlja rizik od električne energije. U vezi sa stanjem lifta i načinom upotrebe, dana 9. marta 2021. godine traženi su komentari direkcije KCD-a. Prema direkciji, ova vrsta lifta je stari model i na tržištu nema delova za ovaj model. Kancelarija za održavanje pokušava da modifikuje lift kako ne se bi ugrozilo osoblje i osuđenici. Štaviše, prema rečima direkcije, sistem je opremljen uređajem koji pretvara 220 volti u 12 volti i na taj način ne predstavlja rizik za ljudski život.
15. NMST je primetio da u prostoru za pranje veša voda curi sa plafona. Prema rečima zatvorenika koji je bio angažovan u radu, voda koja curi dolazi iz kupatila. NMST je obavestio da su samo 2 mašine u funkciji, ostale su u kvaru. Uopšteno, osoblje je obavestilo NMST da tehničko stanje nije dobro, da se mašine često kvare i kao rezultat toga ponekad se čišćenje vrši hladnom vodom. Takođe, NMST je obavestio da nema dovoljno sredstava za dezinfekciju i rukavice. NMST smatra da bi nadležni organi trebalo da pojačaju napore kako bi izbegli ove nedostatke, posebno s obzirom na to da je pandemija COVID-19 i dalje prisutna u zemlji.
16. U vezi sa ovom situacijom, NMST je 23. marta 2021. godine zvaničnim pismom tražio od Agencije za hranu i veterinarstvo da NMST-u pošalje konačni izveštaj inspekcije u KCD-u. Dotična agencija prosledila je NMST-u izveštaj o inspekciji u KCD-u, 31. marta 2021.godine. Ovaj izveštaj je iz 2019.godine.

17. Nalazi u izveštaju predstavljaju ozbiljnu zabrinutost u pogledu tehničkog stanja opreme, nedostatka sredstava za dezinfekciju, različitih tehničkih popravka koja se treba vršiti, a koja se moraju izbeći, kako bi se sprovele preporuke Agencije za hranu i veterinarstvo. NMST podstiče nadležne organe da preduzmu konkretne mere kako bi se izbegli nedostaci koje je NMST uočio tokom posete i da primene preporuke Agencije za veterinarstvo i hranu.

Uslovi smeštaja

18. Uslovi smeštaja se razlikuju od odeljenja do odeljenja. NMST je primetio da je broj zatvorenika značajno smanjen zbog pandemije COVID-19. Tako su tokom posete bila prisutna 572 zatvorenika, dok je službeni kapacitet KCD-a za 1030. NMST pozdravlja takve postupke nadležnih vlasti za smanjenje broja zatvorenika. Takve radnje su u skladu sa preporukama Ombudsmana i kredibilnih međunarodnih organizacija poput KPT-a⁴ i Pod Komiteta UN-a za sprečavanje torture.⁵
19. Uslovi smeštaja, generalno se mogu razmatrati u skladu sa ZIKS-om i međunarodnim standardima za prava zatvorenika, osim na odeljenjima 2, 3 i 5 gde je NMST primetio da su potrebne određene obnove, dok u nekim ćelijama bilo je vlage, u odeljenju 1 u nekim ćelijama toaleti nisu imali vode, pa su zatvorenici bili primorani da idu u kolektivni toalet, što znači da svaki put kada je potrebno da idu u kolektivni toalet moraju da pozovu korektivne službenike da im otvore vrata. NMST smatra da bi nadležni organi trebali odmah da preduzimaju mere kako bi se izbegli ovi nedostaci.
20. Takođe, u određenim slučajevima NMST je primio navode zatvorenika da nedostaje topla voda (odeljenja 1, 2, 3 i 5). Međutim, NMST je takođe dobio navode drugih zatvorenika da ima tople vode i da se mogu tuširati u skladu sa definisanom rutinom.
21. Tokom posete, NMST je posebnu pažnju posvetio zatvorenicima kojima je izrečena disciplinska mera samice zbog disciplinskih prekršaja. NMST je primetio da ZIKS propisuje da prostor za izvršenje disciplinske mere samice treba da ima prostor od najmanje deset (10) kubnih metara, sanitarnu opremu, prirodno osvetljenje, vodu za piće, krevet sa posteljinom, stol, stolicu i grejanje.⁶
22. Takođe, Evropski komitet za prevenciju torture (u daljem tekstu: KPT), što se tiče uslova smeštaja u ćeliji u kojoj je smešten zatvorenik, kojem je izrečena disciplinska mera samice, navodi da takve ćelije moraju da zadovolje iste minimalne standarde, kao one koje se sprovode u slučajevima smeštaja drugih zatvorenika. Iste treba da budu

⁴ Evropski komitet za sprečavanje torture, Deklaracija o principima koji se odnose na postupanje sa licima lišenim slobode u vreme pandemije COVID-19, objavljeno 20. marta 2020, Strazbur. Za više pogledajte na: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/covid-19-council-of-europe-anti-torture-committee-issues-statement-of-principles-relating-to-the-treatment-of-persons-deprived-of-their-liberty->.

⁵ Podkomitet UN-a za sprečavanje torture, Saveti državama potpisnicama Fakultativnog protokola i Nacionalni preventivni mehanizmi o pandemiji COVID-19, usvojeni 25. marta 2020. Vidi: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Advice%20of%20the%20Subcommittee%20on%20Prevention%20of%20Torture%20to%20States%20Parties%20and%20National%20Preventive%20Mechanisms%20Relating%20to%20the%20Coronavirus%20Pandemic%20%28adopted%20on%2025th%20March%202020%29.pdf>.

⁶ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 111, stav 2.

odgovarajuće veličine, da imaju prirodno svetlo, da imaju odgovarajuće grejanje i ventilaciju. KPT dalje navodi da bi takve ćelije trebale biti najmanje opremljene stolom, odgovarajućim stolicama, odgovarajućim krevetom i posteljinom.⁷

23. NMST je primetio da su uslovi smeštaja u ove ćelije u skladu sa standardima utvrđenim ZIKS-om i standardima koji su postavljeni od strane KPT.⁸
24. Tokom posete, ponovo je primećeno da zatvorenici koriste improvizirane električne uređaje za grejanje vode, što bi moglo ozbiljno ugroziti njihove živote. Prema tvrdnjama zatvorenika, u nedostatku tople vode, prisiljeni su da koriste improvizovane uređaje.
25. NMST je primetio da su se zatvorenici uglavnom snabdevali novim dušecima i ćebadima, kao i čaršafima, što je u prošlosti predstavljalo ozbiljan problem jer su prethodni dušeci bili lošeg kvaliteta i vlažni. NMST je, međutim, naišao na slučajeve kada zatvorenici još uvek nisu snabdeveni dušecima, čaršavima i ćebadima. S tim u vezi, NMST je odmah izrazio zabrinutost nadležnim službenicima koji su obavestili NMST da s tim u vezi nema netašice i da će taj nedostatak biti izbegnut što je pre moguće.

Režim

26. Što se tiče režima, NMST na osnovu relevantne dokumentacije primetio je da se u KCD-u nalazi se oko 262 osuđenika koji su angažovani u radu. Angažman na poslu je veći tokom letnje sezone. Obično osuđenici se angažuju za rad u kuhinji, za čišćenje na farmi KCD-a. U okviru KCD-a funkcioniše i srednja škola u kojoj nastavu pohađa 35 učenika u tri razreda. Osuđenici se mogu slobodno kretati unutar paviljona u kojima su smešteni i imaju pravo na 3 sata šetnje dnevno tokom letnje sezone, a zimi do 2 sata dnevno⁹.
27. Takođe, u okviru KCD-a, rade tri radionice, koje su u stvari centar za stručno osposobljavanje u kojima se organizuje obuka za zavarivanje, građevinarstvo, metalostrugarstvo, stolarstvo, tehničko održavanje, vodovodnu instalaciju i električnu instalaciju. U ovim radionicama organizuju se kursevi, u trajanju od tri meseca. Generalno, NMST je tokom posete primetio da je angažovanje zatvorenika u radu, aktivnostima, stručnom osposobljavanju itd. veće u odnosu na prethodni period i da je u tom pogledu postignut napredak.
28. U okviru KCD-a na raspolaganju zatvorenika su teretana i fudbalsko igralište. Teretana zbog COVID-19, do donošenja druge odluke, ne može se koristiti.
29. Zbog COVID-19, zatvorenici koji uživaju pravo na vikend ili druge beneficije, što podrazumeva izlazak van KCD-a, po povratku u KCD podležu karantini u trajanju od 7 dana.

⁷ Evropski komitet za sprečavanje torture, deo 21. generalnog izveštaja, objavljen 2011. godine, za više informacija vidi na: <https://rm.coe.int/16806cccc6>, (21.5.2018).

⁸ Standardi KPT-a u pogledu uslova smeštaja za zatvorenike koji podležu disciplinskoj meri samice izloženi su u 21. opštem izveštaju. Za više pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806cccc6>.

⁹ Prema članu 37. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, osuđenici imaju pravo najmanje na 2 sata šetnje.

Zdravstvena nega

30. U KCD postoji bolnica zatvora, koja pruža medicinske usluge zatvorenicima, u kojoj je angažovano šest lekara opšte prakse, 26 medicinskih sestara, od kojih su 4 angažovane samo u noćnoj smeni (12 sati), dok su 4 ostale u dnevnoj smeni (12 sati), ostali su angažovani redovnim rasporedom punog radnog vremena od 08:00-16:00, redovni psiholog, fizioterapeut koje je trenutno na porodiljskom odsustvu, a zamenjuje ga fizioterapeut sa nepunim radnim vremenom (4 sata).
31. U zavisnosti od procene i potreba, zatvorsku bolnicu podržavaju i druge javne zdravstvene ustanove, kao što su regionalna bolnica Peć, Univerzitetska klinička bolnička služba Kosova (UKBSK) uopšte. Angažovano je 11 različitih specijalista koji su deo konsultacija koje se pružaju. Takođe na raspolaganju bolnice su i pulmolog, radiolog, opšti hirurrg, fizijatar, fizioterapeutski tehničar, neurolog, urolog, ORL, oftalmolog, dermatolog, radiološki tehničar
32. Prevoz zatvorenika do drugih zdravstvenih ustanova i obrnuto vrši se vozilom zdravstvene službe koje je opremljeno svom potrebnom opremom i potrebnim osobljem.
33. NMST je primetio da su najčešće bolesti lokomotornog sistema 172, gastrointestinalnog sistema 139, neurotičnih sindroma 129, psihotičnih sindroma 105, kardiovaskularnih bolesti, bolesti kože i respiratornog sistema 116 itd. Što se tiče LGBT grupa, NMST je primetio da vlasti nisu identifikovale, odnosno nijedan zatvorenik nije izjavio da pripada ovoj kategoriji.
34. NMST je tokom posete primetio da se na psihijatrijskom odeljenju bolnice KCD nalazi 8 osoba pod stalnom negom i dve osobe na odeljenju 7 koje su upravljive i kojima nije potrebna hospitalizacija. Na osnovu statistike zdravstvene službe, 41% zatvorenika koristi psihijatrijsku terapiju. Psihijatrijski tretman se uglavnom sastoji od terapije koju je propisao psihijatar, ali ne i od psihosocijalnih aktivnosti
35. Tokom posete, NMST je primetio da je na organskom odeljenju smešten pacijent sa ograničenim sposobnostima koji je smešten sam u jednu sobu koja ne ispunjava uslove za takvu osobu. Na osnovu ovog nalaza, NMST je tokom posete preporučio da se navedena osoba prebaci u drugu sobu koja ispunjava uslove za smeštaj i da se u tu sobu smesti još jedna druga osoba.
36. Na Psihijatrijskom odeljenju, NMST je primetio daje smešten pacijent U.K. koji se tokom 2020. godine nekoliko puta samopovređivao, dok je 2021. godine dva puta. Tokom intervjuja primećeno je da ista osoba često ima u sobi sredstva (hranu-konzerve) koji se mogu koristiti za samopovređivanje ili povredu druge osobe. Na osnovu ove situacije, NMST je odmah preporučio da mu se sredstvo za brijanje i hrana serviraju bez sredstva koja ugrožavaju njega ili druge.
37. Iz zdravstvenih kartona primećuje se da se pružaju psihijatrijske usluge, ali takođe je primećena povećana upotreba psihotičnih terapija. Što se tiče pružanja psiholoških usluga, NMST smatra da je broj zatvorenika u KCD prevelik da bi ga samo jedan psiholog mogao pokriti psihološkim uslugama. NMST podstiče DZZ reši ovaj problem angažovanjem dodatnog psihologa u KCD.

38. Što se tiče smrtnih slučajeva u KCD-u, NMST je primetio da je 2020.godine bilo 8 takvih slučajeva: dva (2) od samo vešanja i šest (6) od hroničnih bolesti, od kojih za dvoje je potvrđeno COVID-19, dok se za jednog sumnja, ali nije potvrđeno da je bio sa COVID-om 19. Dok je 2021. godine do sada potvrđeno da je samo jedan (1) slučaj sa COVID-om19.
39. Obdukcija se vrši samo u sumnjivim slučajevima i onim koji se pojave u roku od 24 sata i koji su neočekivani. Kopija izveštaja o obdukciji ne podnosi se zdravstvenoj službi da se stavi u dosijeu pacijenta.

Sprečavanje samoubistva i samopovređivanja

40. NMST primećuje da ZIKS predviđa da je jedna od svrha ranih lekarskih pregleda sprečavanje samoubistva i samopovređivanja. ZIKS dalje predviđa da ako osuđeno lice pokuša da naudi sebi ili izvrši samoubistvo, profesionalna ekipa stručnjaka iz više oblasti preduzima potrebne mere da bi mu pomogla da reši problem koji ga navodi na takav čin.¹⁰
41. Tokom posete, NMST je primetio da zdravstvena služba, u cilju sprečavanja samoubistava i samopovređivanja, neposredno nakon prijema zatvorenika preduzima radnje medicinskim pregledima koji se zasnivaju na proceni zdravstvenog stanja, a zatim nastavljaju sa psihološkom procenom kao i obezbeđivanjem sportskih aktivnosti i angažovanjem u radu od strane direkcije KCD. NMST je iz analizirane dokumentacije primetio da su 2020. godine identifikovana 43 slučaja samopovređivanja, 55 telesnih povreda, 8 pokušaja samoubistva. Dva od ovih pokušaja samoubistva okončana su fatalno.

Zarazne bolesti

42. Standardi KPT-a predviđaju da *“Služba zdravstvene zaštite u zatvoru treba da obezbedi da se informacije o zaraznim bolestima (posebno hepatitisu, AIDS-u, tuberkulozi, dermatološkim infekcijama) redovno distribuiraju i zatvorskom osoblju i zatvorenicima. Tamo gde je to prikladno treba obaviti lekarski pregled onih sa kojima određeni zatvorenik ima redovne kontakte (ostali zatvorenici, osoblje zatvora, posetioci).”*¹¹
43. KPT dalje kaže: *„Što se tiče, posebno AIDS-a, odgovarajuće savetovanje treba da se pruži i pre i, ako je potrebno, nakon svakog kontrolnog testa. Osoblje zatvora treba kontinuirano obučavati o preventivnim merama koje treba preduzeti i stavovima prema pozitivnosti na HIV i istom treba dati odgovarajuća uputstva u vezi sa nediskriminacijom i poverljivosti.“*¹²
44. Tokom posete KCD-u, NMST je primetio da su registrovani jedan slučaj SST (AIDS) i 3 slučaja sa Hepatit-C-pozitivna kojima upravlja osoblje obučeno u saradnji sa Infektivnom klinikom. Što se tiče ove bolesti, obavljena je vakcinacija medicinskog osoblja i

¹⁰ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 47.

¹¹ Komiteti Evropan për Parandalim të Torturës, Pjesë nga raporti i 3-të i Përgjithshëm, publikuar në vitin 1993. Shih në: <https://rm.coe.int/16806ce91b> (11.3.2021)

¹² Ibid.

revakcinacija vakcinisanih u Nacionalnom institutu za javno zdravlje (u daljem tekstu NIJZK), dok su svi novozaposleni dužni da se vakcinišu u NIJZK.

45. Takođe, DZZ, u vezi sa lečenjem i prevencijom TB i HBV i HCV, sklopio je sporazume sa NVO „KEA” o praćenju, obuci, lečenju i sveobuhvatnoj profesionalnoj podršci. NMST je takođe primetio da se kondomi stavljaju u zdravstvene ustanove na mestima koja pružaju poverljivost zatvorenicima koji ih dobijaju.

Kontrola - sistematski pregled upotrebe/zloupotrebe droge, alkohola i duvana

46. Sistematska kontrola i pregled korisnika i onih koji zloupotrebljavaju droge, alkohol i duvan vrši se njihovim identifikovanjem prilikom prijema, nastavljajući daljim praćenjem, što podrazumeva informacije o posledicama upotrebe, o lečenju adekvatnom terapijom koju treba kontinuirano koristiti i putem obučavanja osoblja za rad sa ovom kategorijom. Takođe, saradivanjem sa drugim institucijama koje se bave tretiranjem ove kategorije “.
47. Na osnovu analizirane dokumentacije, NMST primećuje da je 2020. godine 494 zatvorenika bilo registrovano kao pušači duvana, dok je u januaru 2021. bilo registrovano 38. U 2020. godini identifikovano je 226 korisnika alkohola, dok je u januaru 2021. godine 16. U smislu korišćenja droge, u 2020. godini registrovano je 153, dok je u januaru 2021. registrovano 19 narkomana.
48. NMST je primetio da je zatvorenicima dostupan metadon program koji se sprovodi u skladu sa protokolom utvrđenim u Standardnoj operativnoj proceduri (u daljem tekstu SOP), kao i obukom i podrškom koju pruža Centar za savetovanje i tretiranje zavisnosti “Labirint” za droge i postupanje sa korisnicima istih u skladu sa nacionalnim protokolima za novoprimitljene zatvorenike koji se identifikuju kao takvi, kao i za postupanje sa onima koji su puštaju iz zatvora i nastavljau metadonskim programom.
49. Što se tiče snabdevanja lekovima, NMST je primetio da ima dovoljno snabdevanja lekovima. Dok je u ranoj fazi pandemije COVID-19 bilo retkih i privremenih nestašica određenih lekova. Tokom posete nisu pronađeni lekovi kojima je istekao rok trajanja. Svi lekovi kojima je istekao rok upotrebe uklanjaju se, pakuju za uništavanje i šalju se na magazin. Distribuciju lekova vrši medicinsko osoblje i to na način koji obezbeđuje poverljivost.
50. Što se tiče osuđenika sa disciplinskom merom samice, NMST je primetio da medicinsko osoblje ne učestvuje u donošenju odluka prilikom izricanja disciplinske mere zatvoreniku, već samo izveštava o zdravstvenom stanju navedenog zatvorenika. Na osnovu relevantne dokumentacije, lekar na svaka 2-3 dana posećuje zatvorenika kažnjenog disciplinskom merom samicom, dok ga medicinska sestra posećuje istog najmanje jednom dnevno i meri mu vitalne parametre.
51. Nadgledanje i inspekciju sprovođenja odredbi u oblasti zdravstva vrše organi Ministarstva zdravlja - Inspektorat, NMST, nevladine organizacije koje potpisuju sporazume sa nadležnim telima, kao i međunarodni mehanizmi nadzora, poput KPT Međunarodni Crveni krst itd. Što se tiče registara, NMST je primetio da zdravstvena služba koristi fizičke i elektronske register.

52. Čak i tokom ove posete, NMST je primetio da bolnica, iako je bilo nekoliko obnova podova stacionarnog odeljenja, još uvek ne ispunjava uslove za adekvatan tretman hospitalizovanih osoba. Bolnica je podeljena na dva odeljenja: odeljenje za psihijatriju i odeljenje za organske bolesti.
53. NMST je primetio da je odeljenje 7 deo zdravstvene službe gde su smešteni zatvorenici sa različitim problemima, ali sa kojim se lako može upravljati, ali istima je potrebna zdravstvena nega. Trenutno je 15 osoba smešteno i svi su na terapiji koja odgovara dijagnozi koja im je ustanovljena.

Značaj medicinskih pregleda novoprimljenih zatvorenika

54. KPT stalno naglašava značaj medicinskog pregleda novoprimljenih zatvorenika, posebno u institucijama koje predstavljaju prijemne tačke u zatvorskom sistemu. Takva kontrola je od suštinskog značaja, posebno u cilju sprečavanja samoubistva i širenja zaraznih bolesti (kao što su tuberkuloza, hepatitis B/C, HIV).
55. Prema KPT-u, zatvorske medicinske službe mogu dati značajan doprinos sprečavanju fizičkog zlostavljanja u periodu neposredno pre hapšenja, to jest u periodu kada se osobe drže od agencija za sprovođenje zakona, putem sistematskog i pravovremenog evidentiranja povreda i, kada je to prikladno, obezbeđivanjem informacija relevantnim autoritetima.¹³
56. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija¹⁴ i Standardna praksa postupanja¹⁵ DZZ-a određuje obavezu autoriteta da se novoprimljeni zatvorenik podvrgne lekarskom pregledu u roku od 24 časova od trenutka prijema.
57. Takve obaveze su takođe određene međunarodnim aktima o zaštiti prava zatvorenika, kao što su: Mandelina pravila¹⁶, Evropska zatvorska pravila¹⁷ i Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode.¹⁸
58. Na osnovu tvrdnji zatvorenika i relevantne medicinske dokumentacije, novoprimljeni zatvorenici se kontrolišu u roku od 24. časova od trenutka dolaska u KCD. Ove kontrole podrazumevaju opštu kontrolu, u skladu sa Standardnom operativnom procedurom (SOP) Departmana zdravstva zatvora (DZZ).

¹³ Evropski komitet za sprečavanje torture, 26. opšti izveštaj, paragraf 72, na: <https://rm.coe.int/168070d0c8>.

¹⁴ Zakon br. 04 /L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 31.

¹⁵ Standardna praksa postupanja, tačka 1. Vidi na: <https://msh.rks-gov.net/vp-content/uploads/2013/11/1.-Practices-Standard-Ekamination-NoC- DShB.pdf>.

¹⁶ Mendelina pravila, Pravilo 34. Vidi na: https://vvv.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

¹⁷ Savet Evrope, Preporuka (2006) 2 Saveta ministara za države članice o Evropskim zatvorskim pravilima, tačka 42.1. Vidi

u: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c221d>.

¹⁸ Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode, tačka 27, na: https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/res45_113.pdf.

Poverljivost zdravstvenih usluga

59. Na osnovu informacija dobijenih od osoblja zdravstvene službe i intervju sa zatvorenicima, zdravstvene usluge se uglavnom pružaju bez prisustva korektivnih službenika.
60. Poverljivost medicinskih usluga je predviđena Standardnom praksom postupanja,¹⁹ usvojenom od strane Ministarstva zdravstva, Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija,²⁰ standardima KST-a,²¹ i međunarodnim aktima kao što su: Mendelina pravila²² i Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode.²³
61. Štaviše, standardi KPT-a takođe predviđaju da svi medicinski pregledi zatvorenika treba da se obave na način kojim se ne vide i čuju od strane korektivnih službenika, osim ako lekar to ne zatraži.
62. Član 25, stav 3. Administrativnog uputstva o kućnom redu u korektivnim institucijama izričito određuje: "*Doktor vršio lekarski pregled u uslovima medicinske poverljivosti i etičkih i profesionalnih normi.*"

Osoblje Korektivnog centra u Dubravi

63. Čak i tokom ove posete, NMST je primetio nedostatak korektivnog osoblja, socijalnih radnika i psihologa. Takođe, tokom posete, NMST je primio brojne žalbe od korektivnog osoblja u vezi sa malim brojem korektivnih službenika u odnosu na broj zatvorenika i o drugim uslovima rada. Jedna od mnogobrojnih žalbi je nedostatak uniforme i druge opreme neophodne za obavljanje njihovog posla.

Socijalna služba u KCD-u

64. Tokom posete KCD-u, NMST je od socijalnih radnika primio žalbe na neefikasne socijalne usluge. S tim u vezi, NMST je tražio komentare direkcije KCD-a. Prema direkciji, od 8. marta 2021. svi službenici socijalnog rada biće prisutni tokom cele nedelje na odeljenjima. NMST pozdravlja ovu odluku direkcije KCD-a. Međutim, broj socijalnih radnika ostaje veoma mali u poređenju sa brojem zatvorenika i oni su i dalje preopterećeni administrativnim poslovima.

Disciplinske mere

65. Shodno važećem zakonodavstvu, disciplinske kazne koje se mogu izreći osuđenima su: ukor, ukidanje određenih beneficija, nalog za nadoknadu i samica²⁴. Dok, u slučaju pritvorenika, mogu se izreći sledeće kazne: ograničenje ili zabrana poseta ili prepiske, osim kontakata sa braniocem, Ombudsmanom i diplomatskim misijama. Tokom posete, u

¹⁹ Standardna praksa postupanja, tačka 11. Vidi u: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf>.

²⁰ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 49.

²¹ Standardi KST-a, objavljeni 2018. godine, stavovi 50 i 51. Za više informacija vidi na: <https://rm.coe.int/16806ce943>.

²² Mendelina pravila, Pravilo 26, tačka 2, na: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

²³ Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode, tačka A, Pravilo 19, u: https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/res45_113.pdf.

²⁴ Stavovi od 101. do 113. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

cilju analize situacije u tom pogledu, NMST je analizirao nekoliko odluka Direkcije KCD-a, kojima su određenim zatvorenicima izrečene različite disciplinske mere, uključujući i disciplinsku meru samice.

66. Na osnovu statistike KCD-a, dosadašnja disciplinska mera samice (u januaru i februaru 2021) izrečena je u 34 slučaja. NMST je primetio da KCD vodi registar izrečenih disciplinskih mera, gde se beleže podaci u vezi sa izrečenom merom, razlogom, vremenom izricanja i vremenom ukidanja.
67. Ove disciplinske odluke takođe se dostavljaju zatvorenicima i putem njih se obaveštavaju o pravnim lekovima koji su na raspolaganju, ukoliko su nezadovoljni izrečenom disciplinskom merom.

Kontakt sa spoljnim svetom

68. Važeće zakonodavstvo²⁵, u slučaju osuđenih lica, predviđa da osuđeni zatvorenici imaju neograničeno pravo na prepisku (koja podležu određenim izuzecima), imaju pravo na mesečnu posetu, koja traje najmanje jedan sat, kao i na posetu njihove dece i njihovih supružnika, najmanje jednom u tri meseca, uz minimalno trajanje od tri časa.
69. Pored toga, oni imaju pravo da telefoniraju. Na osnovu razgovora sa osuđenima, pružaju im se porodične posete, vikendi i kontakti sa porodicama preko SKYPE-a. NMST je primetio da su zatvorenici, posebno strani zatvorenici, pozdravili komunikaciju sa SKYPE-om. Stoga NMST podstiče KCD da nastavi sa ovom vrstom komunikacije.
70. Što se tiče telefonskih poziva, Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama²⁶ propisuje da osuđeno lice ima pravo na telefonske razgovore sa članovima uže porodice i drugim licima. Prema ovom uputstvu, telefonski razgovor osuđenog lica i pritvorenika ne može biti duži od 15 minuta.
71. Osuđenici uživaju pravo na telefonske pozive u zavisnosti od režima, dok su u određenim odeljenjima pozivi neograničeni. U slučaju pritvorenika, član 200 Zakona o krivičnom postupku Kosova predviđa da pritvorenici mogu da primaju posete „u granicama pravila pritvorskog centra” na osnovu dozvole pretpretresnog sudije i pod njegovim nadzorom.
72. Kodeks dalje predviđa da prepiska i druge posete podležu odluci sudije za prethodni postupak. Na osnovu razgovora sa pritvorenima, ezultira da se njima omogućavaju dve posete mesečno prema dozvoli suda i jedna dodatna poseta iz Direkcije, na osnovu zahteva koji pritvorenik podnosi u određenim okolnostima.
73. Ombudsman ili njegovi predstavnici mogu da posete pritvorenike i da imaju prepisku sa njima bez prethodne najave i bez nadzora sudije za prethodni postupak, jednog sudije ili predsedavajućeg sudskog veća ili drugih imenovanih od strane sudije. Pisma pritvorenika koja se šalju Instituciji Ombudsmana ne mogu se kontrolisati. Ombudsman i njegovi predstavnici mogu usmeno ili pismeno da komuniciraju sa pritvorenima. Takođe, osuđenici se telefonski mogu obratiti i NMST-u pri Ombudsmanu.

²⁵ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, čl. 62-65.

²⁶ Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama, član 54.

74. U slučaju stranih državljana, njima se pruža mogućnost da, pismeno ili usmeno, kontaktiraju diplomatsko predstavništvo ili odgovarajuću kancelariju države čije državljanstvo imaju.²⁷ Tokom posete, NMST je obavio intervju sa nekoliko stranih državljana koji nisu imali ni jednu žalbu u vezi sa postupanjem u KCD. Naprotiv oni su izrazili pozitivni mišljenje u korist vrlo pozitivnih odnosa, kako sa korektivnim službenicima tako i sa drugim zatvorenicima.

Prostorije u kojima se vrši prijem poseta

75. Tokom posete, NMST je takođe posetio prostorije u kojima se vrši prijem porodičnih poseta. Uslovi u tim prostorima ostaju na zadovoljavajućem nivou i ne postoje prepreke koje bi ometale direktan kontakt između članova porodice i zatvorenika. Štaviše, sale u kojima se odvijaju porodične posete zatvorenici su ukrašavale raznim slikama koje sada imaju lep vizuelni izgled.

Pitanja koja se odnose na bezbednost

76. NMST je tokom posete primetio da je kontrolna soba generalno bila dobro opremljena sigurnosnim kamerama, iako neke od njih nisu bile u funkciji. Međutim, na nekim odeljenjima instalirane su HD sigurnosne kamere rotirajućeg tipa koje pružaju slike visokog kvaliteta.

77. NMST pozdravlja ovaj razvoj. NMST ponovo podstiče vlasti KCD-a da opremi sve hodnike odeljenja i otvorene prostore sigurnosnim kamerama, što, prema KPT-u, u stvari predstavlja jednu od garancija za zaštitu od zlostavljanja, ali takođe predstavlja garanciju za korektivne službenike kada isti budu lažno optuženi.²⁸

Incidenti između zatvorenika

78. Na osnovu relevantne dokumentacije, NMST je primetio da je tokom ove godine, odnosno u periodu januar-februar 2021. godine, registrovano 16 incidenata između zatvorenika. Tokom posete, NMST je bio svedok jednog incidenta između dva zatvorenika. NMST je primetio da je reakcija korektivnog osoblja bila brza i profesionalna i da je ovaj fizički obračun zaustavljen u roku od nekoliko sekundi.

79. Takođe su odmah preduzete odgovarajuće mere kako bi se sprečilo ponovno okupljanje i sukob između dvoje zatvorenika. NMST je primetio da su ovi incidenti evidentirani u odgovarajućim obrazcima, prema potrebi, pružena je medicinska pomoć i preduzete radnje predviđene ZIKS-om.

Žalbeni postupak

80. Efektivan sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u zatvorima i pritvorskim centrima. Osobe smeštene u tim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u zatvoru ili da podnesu žalbu pritvorskom centru u kojem se nalaze i da im se na poverljiv način omogući pristup odgovarajućim vlastima.

²⁷ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33, stav 1

²⁸ KPT, izveštaj o poseti Irskoj 2010. godine, stav 18.

81. Član 91. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija detaljno je propisao proceduru po kojoj se pritvorenici i osuđena lica mogu putem žalbe ili molbe obratiti direktoru određene institucije Korektivne službe Kosova. Postupak uključuje rokove za odgovor direktora i mogućnost podnošenja žalbe drugom organu, što je u ovom slučaju Generalna direkcija Korektivne službe i Ministarstvo pravde.²⁹
82. NMST je primetio da se na raspolaganju zatvorenika u KCD nalaze kutije za žalbe, postavljene od Korektivne službe Kosova, od DZZ i Institucije Ombudsmana. Kutije za žalbe koje je postavila Institucija Ombudsmana mogu biti otvorene samo od strane osoblja ove institucije, što žaliocima pruža poverljivost prilikom podnošenja žalbe.
83. Tokom posete, NMST je primio žalbe od nekoliko zatvorenika zbog neodgovora Direkcije KCD-a i KSK-a na njihove zahteve i žalbe. S tim u vezi, NMST tražio je komentare direkcije KCD-a. Prema direkciji, ulažu se maksimalni naponi da se ispuni ova zakonska obaveza i da će se nadležnim službenicima ponovo uputiti jasna uputstva da tu zakonsku obavezu ispune bez odlaganja. NMST će nadgledati ovo pitanje putem naknadnih poseta.
84. Na osnovu nalaza i zaključaka postignutih tokom posete u skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 17, stav 7. Zakona 05/L-019 o Ombudsmanu, Ombudsman **preporučuje**:

Ministarstvu pravde:

- **Da opreme sanitarnim knjižicama čitavo osoblje i svi zatvorenici koji rade u kuhinji.**
- **Da se opremi kuhinja dovoljnim higijenskim sredstvima (dezinficijensi, rukavice itd.).**
- **Da se izbegavaju nedostaci tehničke opreme u kuhinji i vešaraju.**
- **Da se izvrše renoviranja u skladu sa procenom i potrebama na određenim odeljenjima (vidi stav 19 ovog izveštaja).**
- **Da se poveća broj korektivnog osoblja, socijalnih radnika i drugog osoblja prema proceni i potrebi.**

²⁹ Član 91, stav 4 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija propisuje: “Na podnetu pritužbu direktor kazneno popravne ustanove treba da odgovori u roku od petnaest (15) dana, dok Centralna kancelarija Kazneno popravne službe treba da odgovori u roku od trideset (30) dana. Na pritužbu podnetu u pisanoj formi daje se odgovor u pisanoj formi.”

U skladu sa članom 132, stav 3. Ustava Republike Kosovo (*“Bilo koji drugi organ ili institucija, koja sprovodi legitimnu vlast u Republici Kosovo je dužna da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj predstavi sva dokumenta i informacije koje su od njega zatražena u saglasnosti sa zakonom”*) i članom 28 Zakona br. 05/L-019 o Narodnom Advokatu (*“Autoriteti, kojima je Narodni Advokat uputio preporuke, zahtev ili predlog za preduzimanje konkretnih mera, uključujući i disciplinske mere, treba da odgovore u roku od trideset (30) dana. Odgovor treba da sadrži razloge u pisanoj formi o preduzetim radnjama u vezi navedenog pitanja”*), molimo Vas da nas obavestite o preduzetim radnjama u vezi sa navedenim pitanjima.

S poštovanjem,

Naim Qelaj
Ombudsman